

především prof. Kennon z USA a dnes už tam aklimatizovaný západní Němec prof. Gunter Lüschen a jiní. Z delegátů socialistického bloku se tu projevila především delegace sovětská za vedení prof. Novikova, bulharská — prof. Stožev, a také početné, generačně pestré delegace NDR, MLR, a zvláště PLR.

Shrnu-li svou zprávu, je zřejmé, že realizovaná pracovní bilance VII. světového kongresu ve Varně je komplexně vysoce pozitivní, a to ve všech aspektech, jak už byly naznačeny. A to i tehdy, kdy na výsledky bohaté pracovní zně si studijně počkáme až do vydání sjezdových sborníků. Perspektivně půjde o to, aby tam shrnuté výsledky byly účinným stimulantem i v novém rozvoji současné československé sociologie; jak v rozpracování teorie, tak i v účinných aplikacích jejích výsledků na nejrůznějších dějištech společenské praxe. Početná účast československé delegace by měla pro to vytvořit nutné předpoklady, jak rostoucí význam sociologie i v oblasti zemí socialistického tábora si toho jistě plně zaslouží.

Mojmír Hájek

ZEMŘEL PROFESOR ADORNO

Ve středu ráno 6. srpna 1969 podlehl infarktu a ve švýcarské nemocnici v Brigu (kanton Wallis) zemřel prof. Theodor Wiesengrund Adorno, který zde trávil dovolenou. T. W. Adorno byl významným marxistickým filosofem a sociologem, hudebním skladatelem i kritikem, člen PEN klubu, byl vyznamenán Schömborgovou cenou a cenou za literaturu berlínských kritiků, po dlouhá léta byl jedním z ředitelů institutu pro sociální výzkum ve Frankfurtu a profesorem filosofie a sociologie na universitě J. W. Goetheho ve Frankfurtu. Zesnulý proslul především v musikologii a sociologii kultury a je obecně považován za jednoho z duchovních otců studentského protestního hnutí. Narodil se 11. září 1903 ve Frankfurtu, kde vyrůstal v rodině židovského obchodníka Wiesengrunda a jeho manželky, italské zpěvačky Marie Calvelli-Adorno della Piana. Umělecká atmosféra rodičovského domu vytvářela a zjemňovala inteligenci a sensibilitu nadaného hochu. V 21 letech předčasně promoval s tézí o Husserlovi. Zároveň s filosofií a sociologií studoval hudbu. První vědecká vystoupení jsou musikologická (1921—1922 působil jako hudební kritik v „Neue Blätter für Kunst und Literatur“). Roku 1925 odešel do Vídně, aby u Albana Berga studoval skladbu. Berg ovlivnil jeho činnost skladatelskou i jeho pozdější teoretické práce o nové hudbě.

Od roku 1930 byl Adorno činný v Institutu pro sociální výzkum, kde se rok poté habilitoval prací o Kierkegaardovi. Na počátku třicátých let seskupila se kolem institutu skupina teoretických pracovníků, kteří vytvořili dosti přesnou a propracovanou teorii. Ve své době byl institut pracovištěm vzorné vědecké úrovně, skutečně jedním z nejlepších středisek sociologického bádání. Výzkumnou činnost podřizovali tito badatelé zajímavé koncepci sociální reality, která byť z počátku nebyla zcela přesná, vyvíjela se postupně v pracích jednotlivých příslušníků frankfurtské školy. Za cíl sociálního výzkumu kladl si institut úlohu analyzovat vztahy, které existují mezi různými obory civilizace, snažil se vypracovat kritickou teorii společnosti. Nejčinnější a významem největší postavou celé skupiny byl a dodnes je prof. Max Horkheimer, hegelovsky orientovaný myslitel. Práce v institutu a hlavně osobnost profesora Horkheimera měly rozhodný vliv na Adornovy názory. Spolu s tímto starším přítelem napsal svoji nejznámější a nejzávažnější práci — „Dialektika osvícenství“ (Amsterdam, 1948). Na jeho myšlení působili také ostatní spolupracovníci institutu (Fromm, Kracauer, Löwenthal, Benjamin, Pollock, abychom jmenovali alespoň nejznámější). Na jaře 1933, když hnědy mor zaplavil německé university, byl institut uzavřen a přenesen do ciziny. Dostalo se mu pozvání a přijetí od předních sociologických institucí v Paříži, Londýně a New Yorku, takže ústav pokračoval dále i ve výzkumné a badatelské činnosti. Největší část pracovníků odešla do Spojených států, kde institut získal novou budovu.

Adorno, který byl, podobně jako mnoho jeho přátel, zbaven místa, emigroval do Oxfordu a krátce poté do USA. Kromě práce v institutu byl hudebním vedoucím Princeton Radio Research Project (1938—1941) a vedoucím Research Project on Social Discrimination (1944—1949). Oba výzkumy patří k nejslavnějším výzkumným projektům americké sociologie, zvláště pozdější projekt přinesl řadu cenných údajů o společenské funkci předsudků, jmenovitě o antisemitismu.

Roku 1949 se spolu s Maxem Horkheimerem vrátil do Frankfurtu. Oba se stali vedoucími obnoveného institutu, který se brzy proslavil jako nejznámější sociologické pracoviště v Německu, a sídlo frankfurtské školy dialektické sociologie.

Vedle činnosti učitelké a badatelské, věnoval se Adorno i práci spisovatelské; výsledkem jeho úsilí je řada řečí, přednášek, diskusí, statí, esejů a knih. Nikdo také nemůže popřít zásadní vliv Adornovy a Horkheimerovy „kritické teorie společnosti“ na studentské protestní hnutí – i když před politickými důsledky této teorie se nezastavil jen H. Marcuse, který se k frankfurtské škole připojil až v emigraci. Samotný Adorno upadal do stále většího rozporu s radiální opozicí, rozporu, který se projevil v letošní trapné soudní frašce.

Adornův myšlenkový svět byl určen dvojí zkušeností. Především nespokojeností se současným stavem společnosti a dále přesvědčením, že logika dějin – zvláště v oblasti ducha – je logikou rozpadu, že myšlení, které vytvoří systém, musí tento systém znova rozložit. Obojí zkušenost je spojena melancholickou bolestí z negace a současně vědomím nevyhnutelnosti negace – je to zkušenost člověka, který stojí stranou historického dění a který si svoje postavení uvědomuje. Adorno rozvinul dialektiku negace. Negace je mu formou protestu proti všemu, co je, ale popíráním skutečnosti nepropadá falešnému idealistickému pathosu sociálních reformátorů a vyhýbá se prázdnému gestu, do něhož upadl existencialismus. Adornova negace je určitá, hegelovská.

Nesouhlas se světem se však v Adornově myšlení prosazuje také v anarchistickém a individualistickém prvku. Oba protikladné způsoby rozvažování pokusil se sloučit v syntézu. Opíraje se o velkou měšťanskou filosofii i o ranné socialistickou nauku postavil se proti anarchistickému rozpadu světa i proti znásilňování skutečnosti ideologickými systémy, ať ontologickými (Heidegger), ať pozitivistickými. Fundamentální ontologie posvěcuje lidi slepé a nesmyslé bytí; pozitivismus ve službách okamžitého panství a v úctě k faktům dospěl k teoretickému potvrzení toho, co je. V ontologii i pozitivismu bojovali Horkheimer i Adorno proti stejnému nepříteli: proti kapitulaci myšlení, které upadlo do mythického barbarství či do barbarské přirozenosti, které v rozvoji „instrumentálního rozumu“ a neomezených technických možnostech nedochází smíření se sebou samou.

Adornovo myšlení není optimistické, ale je radikální, uzavřené samo do sebe a vzdává se všech pokusů o politickou akci. Adorno se snažil osvobodit myšlení od prvku utopie a proto vystupoval proti Blochovu „principu naděje“. Úkolem filosofa není svět měnit, ale pokusit se jej vyložit. Pesimismus, který nalézáme již v raných pracích, je stále rozhodnější. Bezpochyby bylo jeho myšlení v tomto ohledu zasazeno zkušeností fašismu. Jednou napsal: „Chce-li se intelektuál stát revolucionářem, musí přestat být intelektuálem.“ A Adorno chtěl zůstat intelektuálem, chtěl pro filosofii zachránit, ať proti fašismu, ať proti levici, racionalitu a svobodu kritického myšlení – totální kritiku, a to i za cenu, že se zřekne možnosti revolučně měnit společnost. Jeho myšlenkový radikalismus připomíná duchovní odvahu antického „filosofein aneu malakias“.

Protože Adorno byl velmi uctíván, ale dosti málo čten, viděli v něm radikálové neprávem svého tribuna, a pak mu vyčítali zradu. Ve skutečnosti právě oni zradili kritickou teorii, neboť ji obětovali okamžité politické akci. Vzrůstající pesimismus a melancholická resignace jsou údělem myslitele, který ač oslavován, vždy zjišťuje, že skutečnosti se nedostává stále více racionality. Adorno nezůstal ušetřen hořké zkušenosti skeptika. Naopak stupňovaná eskalace násilí a teroru jen potvrzovala jeho obavy.

Svým dílem bojoval vždy proti jakékoliv totalitě, až zprava, až zleva, proto je koncipováno jako torzo. Snad jen málo moderních filosofů poznalo tak bezvýhradně, že pravda všech myšlenkových systémů přetrvává jen ve zlomcích.

Adornovo dílo působilo a působí značným vlivem hlavně ve střední generaci marxistických filosofů. Také u nás nalezlo mnoho přívrženců a obdivovatelů. Adorno v Československu přednášel a bylo u nás publikováno několik drobných statí. (Divadlo, Index, LN).

Pavel Tomášek

Boris A. Grušin: *Mněnija o mire i mir mněnij*, Moskva 1967.

Konec šedesátých let se vyznačoval mj. zanedbáváním sovětské společenskovědné literatury u nás. Tato okolnost a ne právě šťastný, beletrizující titul Grušinovy knihy *Mínění o světě a svět mínění* je očividně důvod, proč tato pozoruhodná práce unikla pozornosti většiny našich odborníků. Zaslouhou bratislavského Výzkumného ústavu kultúry a verejnej mienky má náš zájemce alespoň možnost, seznámit se se skrom-